

ΙΩΑΝΝΟΥ Ζ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΕΝ ΑΙΤΩΛΙΚΩ

Ἱστορικὸς Ναὸς τῶν
Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν

Ἀθῆναι 1971

Πίνακας περιεχομένων

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΒΟΜΒΑ.....	3
ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ.....	5
Η ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΦΡΕΑΤΟΣ.....	7
Ο ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΙΚΟΥ.....	10

www.pentalofo.gr

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΒΟΜΒΑ

Κατὰ τὴν μεγάλην Θρησκευτικὴν καὶ Ἐθνικὴν μας ἑορτὴν καθ' ἣν Πίστις καὶ Πατρίς - Ἐκκλησία καὶ Ἑλλάς - συνεργάζονται, χαρᾶς δὲ εὐαγγέλια, καὶ ὕμνους ἀπολυτρώσεως καὶ ἐλευθερίας ἀναμέλπουσιν ἢ ἀνωτέρω ἐπιγραφῇ, - ἐχθρικοῦ ὄπλου προωρισμένου τὴν καταστροφὴν καὶ ἐξόντωσιν τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων, - δὲν συνάδει ἐκ πρώτης ὄψεως μὲ τοὺς λοιποὺς πανηγυρισμοὺς τῆς ἡμέρας, - ἀλλ' ἡ κακόηχος τῆς ἐπιγραφῆς ἀπήχησις μετὰ τίνας στιγμὰς θὰ ἐξαλειφθῆ, διότι ἡ περίπλους ἐκείνη ἐχθρικὴ Βόμβα μετετρέπη κατὰ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν εἰς δροσιτικὴν πηγὴν!... Τὸ πῶς... ἀπαντᾷ ἡ Ἱστορία ὡς ἔπεται.

Ὅταν κατὰ τὸ 1823 ἠνώθη ὁ στρατὸς τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ καὶ Ὁμὲρ Βρυώνη, συμποσούμενος εἰς 15.000 ἄνδρας, εἰς δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, οἱ στρατηγοί, ἐνθυμούμενοι τὴν ἀποτυχίαν τῶν τὸ προηγούμενον ἔτος ἐσχεδίασαν διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἄλωσιν, νὰ καταλάβουν πρῶτον τὸ Ἀνατολικὸν, νησιδίον πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν τοῦ Μεσολογγίου.

Τὸ Ἀνατολικὸν ὑπερήσπιζον 500 περίπου ἄνδρες ἔχοντες 8 πυροβόλα, ἐπαρκῆ πολεμοφόδια καὶ τροφάς. Ἡ ἀντίστασις ἦτο ζωηρὰ καὶ ἐπίμονος. Πλὴν, ἐνῶ οἱ πολεμιστὰι οὗτοι ἡρωϊκῶς ἐμάχοντο, ἤρχισαν νὰ καταβάλλωνται καὶ λιποψυχοῦν, μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀνάγκην τῆς δίψης, ἔνεκα τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως νεροῦ!... Ἐπὶ τοῦ νησιδίου ὑπῆρχον πολεμοφόδια ἄφθονα, τροφαὶ ἄφθονοι, γενναιότης καὶ καρτερία μαρτυρικῆ, ἀλλ' οὐδὲ σταγὼν νεροῦ διὰ νὰ σβέσουν τὴν δίψαν τῶν, καθ' ὅσον ἐπρομηθεύοντο τοῦτο ἀπὸ τὴν ἀπέναντι ξηράν, ὅπου εὐρίσκετο ὁ Τουρκικὸς στρατὸς πολιορκῶν καὶ βομβολῶν ἀδιακόπως!.. Τότε οἱ ἥρωες τοῦ Ἀνατολικοῦ ἐμιμήθησαν τοὺς ἥρωας τοῦ Μεσολογγίου· οὗτοι εἰς τὴν πείναν τῶν ἔτρωγον τὰ κατοικίδια ζῶα, ἐκεῖνοι, εἰς τὴν δίψαν τῶν ἔπινον θάλασσαν, ἐπιφέρουσαν ταχύτερον τὴν ἐξάντλησίν τῶν.

Εἰς τοιαύτην ἀπελπισίαν καὶ φρικώδη ἀπόγνωσιν, ἀπεφάσισαν, ὅτι ἀπεφάσιζον καὶ ἐξετέλουν οἱ ἥρωες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀντὶ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸν ἐχθρόν, νὰ παραδώσωσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς τὸν θάνατον!... Ἐτοιμάζοντο πρὸς ὀλοκαύτωσιν... εἰς τὰ πυροβόλα σωρεύωσι τὰ λοιπὰ ὄπλα καὶ πολεμοφόδια ὅπως μὲ αὐτὰ συναποθάνουν καὶ συγκαταστραφοῦν, προσέρχονται εἰς τὸν τόπον τῆς αὐτοθυσίας... τινὲς μετὰ δυσκολίας κινοῦνται λιποψυχοῦντες ἐκ τῆς δίψης!... Ὁ ἐκεῖ ἱερεὺς Παΐσιος τοὺς προτρέπει πρὸ τῆς καταστροφῆς καὶ τοῦ θανάτου τῶν νὰ μεταλάβωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου ἐπρόφερε τὴν τελευταίαν ταύτην λέξιν, ἕτερον μέγα καὶ ὑπερφυῆς μυστήριον ἐτελέσθη!... Βόμβα ἐκ Τουρκικῶν ὀχυρωμάτων πίπτει ἐπάνω τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, διατρυπᾷ τὴν στέγην, ἐκπυρσοκροτεῖ εἰς τὸ μέσον τοῦ Ναοῦ, ἀνασκάπτει τὰ χῶματα καὶ διανοίγεται πηγὴ ἀφθόνου ὕδατος διαχυνομένου καὶ αὐλακίζοντος ἐκ τῆς γενομένης ἀνασκαφῆς.

Ἡ θεόσδοτος αὕτη πηγὴ ἐθεράπευσε τὴν πρώτην ἀνάγκην τῶν πολεμιστῶν, - ἔσβησε τὴν δίψαν τῶν - ἀθέρμανε τὴν καρδίαν τῶν, - καὶ ἐνδυνάμωσεν ἔτι μᾶλλον τὴν καρτερίαν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν τῶν ἀναζήσαντες δὲ διετηρήθησαν ἀκατάβλητοι καὶ θριαμβευταὶ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου μέχρις τῆς 18 Νοεμβρίου 1823 καθ' ἣν ἐλύθη ἡ πολιορκία, ἀφοῦ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς μὴ δυνηθεὶς νὰ τὸ ἐκπορθήσῃ τὸ ἀθάνατο νησάκι καὶ στενοχωρούμενος ἀνεχώρησεν ἄπρακτος

Ἀπέναντι τοιοῦτου καταπληκτικοῦ γεγονότος, τῆς διασώσεως τῶν ἐκ τῆς δίψης ἀποθνησκόντων προμάχων τῆς Πίστεως καὶ Πατρίδος, ἀπέναντι τῆς μυστηριώδους ἐνεργείας ἐχθρικοῦ ἀλλ' ὑδροφόρου κεραυνοῦ ὁ νοῦς ἐξανίσταται... ἀτενίζει τὸν οὐρανὸν καὶ τοῦ ἔθνους ἢ ψυχῆ ἀναφωνεῖ: «Τὶς Θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ποιῶν θαυμάσια Μόνος».

Τὸ ἀξιοθαύμαστον συμβὰν ἱστοριογράφοι ἡμεδαποὶ καὶ ἀλλοδαποὶ ὁμόφωνον τὸ ἀναγράψωσι· δὲν ἐξυμνῆται ὅμως ἰδιαζόντως ὑπὸ τῆς νεωτέρας δραματικῆς ἢ λυρικῆς ποιήσεως τὸ ὑψηλὸν Τρόπαιον τὸ ὁποῖον ὁ ἠρωϊσμός, ἡ μαρτυρικὴ καρτερία καὶ ἡ Θεία ἀντίληψις ἤγειρον, ἐπὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἐξ ὅσων δὲ τῶν προκειμένου ἀνέγνωσα, μόνος ὁ ἀείμνητος Σολωμὸς εἰς τὴν 74 στροφή τοῦ λυρικοῦ ποιήματος «ὁ θάνατος τοῦ Μπαΐρον ὑπαινίττεται τοῦτο:

Ἦχι πλέον τὰ δυνατὰ στοιχεῖα νὰ μᾶς θωροῦν καὶ νὰ ὀργίζωνται καὶ ἐκεῖνα καὶ γιὰ νὰ μᾶς πολεμοῦν.

Εἰς ὑποσημείωσίν του δὲ ὁ αὐτὸς ποιητὴς διευκρίνιζεν τὴν ιδέαν του ὡς ἐξῆς: - «Ἡ Βόμβα ποῦ ἄνοιξε νερὸ εἰς τοὺς διψασμένοι τοῦ πολιορκημένου Ἀνατολικοῦ», Ἐπίσης εἰς τὸ περιοδικὸν «Πανδώρα» τοῦ 1862, - εἰς διθύραμβον «Ὁ Ἱερὸς Ἀγὼν» - ἀπαντῶμεν μικρὰν ἀλλὰ πιστὴν εἰκόνα τῆς σκηνῆς ἐκείνης, εἰς τρεῖς τετραστίχους στροφάς, ὅπου μὲ αὐτὰς ἐπισφραγίζομαι τὴν ἱστορικὴν ταύτην σημείωσιν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐθνικῆς ἐορτῆς τῆς 25ης Μαρτίου τοῦ 1821.

» Διψᾶ ἐν σῶμα ἀνδρῶν Γενναίων
 » Κ' ἐλπίζει θρίαμβον ὁ ἐχθρὸς
 » Ὁ Πλάστης ὅμως ὡς μάνα νέον
 » Νερὸ στέλλει διὰ πυρὸς κ

* * *

» Ἐντὸς Ἀγίου Ναοῦ σκορπίζει
 » Χώματα, βόμβα πυριφλεγῆς
 » Ἄλλ' ὡς ἐκ θαύματος ἀναβλύζει
 » Πόσιμον ὕδωρ καλῆς Πηγῆς

* * *

» Εἰς οὐδὲν ἄλλο ἅς μὴ ἐλπίζῃ
 » Ἦθνος ἢ Πόλις, μέγας, μικρὸς
 » εἰμὴ σ' Ἐκείνον, ὅπου δροσίζει
 » διψῶντα χεῖλη διὰ πυρὸς.

Π. ΣΚΑΛΤΣΟΥΝΗΣ
 (Περιοδ. «Ἀττικὴ Ἴρις» ἔτος 1907)

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΑΝΑΤΟΝ ΠΡΟΓΟΝΙΚΗΝ ΕΥΚΛΕΙΑΝ

Ἡ Γερμανικὴ Μοῦσα καὶ τὸ Αἰτωλικὸν

Τὴν 25 Φεβρουαρίου 1824, ἐποχὴ καθ' ἣν ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης συγκινημένη παρηκολούθει τὴν ἐδῶ κάτω εἰς τὰς ἐπάλξεις τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Πατρίδος συντελουμένην τρομερὰν γιγαντομαχίαν, δι' ἧς μία φύχτα ἡμιθέων, ταπεινώσασα τὴν ἐπηρμένην ὀφρὺν τοῦ Ἀσιανοῦ Αὐτοκράτορος, ἀνέσυρεν αἱματόβρεκτον ἀπὸ τὰς ἀβύσσους τῆς τυραννίας, τὴν ἐλευθερίαν τῆς μικρᾶς ταύτης Ἑλληνικῆς γωνίας, τὴν ἡμέραν ἐπαναλέγομεν ταύτην τοῦ ἐνδόξου ἐκείνου ἔτους 1824, ἡ «ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ» τοῦ Μονάρχου, παρακολουθοῦσα δι' ἀπεσταλμένων τῆς τὴν Τουρκικὴν Ἐκστρατείαν καὶ τὰς στενὰς πολιορκίας τῶν μικρῶν πόλεων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀνήγγειλε τὸ πρῶτον ἀνὰ τὸν κόσμον, τὸ μέγα ἐκεῖνο ἐκπληκτικὸ θαῦμα ὅπερ ἡ Θεία Πρόνοια ἐτέλεσεν ἐντὸς τοῦ ἐν Αἰτωλικῷ Ἱεροῦ Ναοῦ. Καὶ τοῦτο τὸ θαῦμα ἐνέπνευσε τὸν μέγαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Γερμανὸν ποιητὴν Γουσταῦον Σβάμπ, νὰ συνθέσῃ τὸν ἔξοχον πρὸς τὸ Αἰτωλικὸν ὕμνον του, τὸ κύκνειον τοῦτο τῆς Τυραννίας ἄσμα ὃν παραθέτομεν ὧδε, προσθέτοντες ὅ,τι περὶ αὐτοῦ γράφει ὁ ἱστορικὸς Γούδας ὀνομάζων τοῦτο θαῦμα τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπάρχουν δὲ οἱ φρονούντες ὅτι ἡ Θεία Πηγὴ ἐξ ἧς ἀνέβλυσε τὸ ὕδωρ εἶναι ἐκείνη περὶ ἧς ὁ Μελέτιος λέγει ὅτι ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Αἰτωλικοῦ οὔσα, ὅπου κεῖται σχεδὸν ὁ Ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν, ἀνέβλυζεν ἐρυθρὸν ὕδωρ:

ΥΜΝΟΣ

Γελᾷ ἐν Νησίον ὑπὸ συκῶν καὶ Ροδοσιῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν κατάφυτον οἶον ἀλλαχοῦ μόνον ἢ φαντασία νὰ πλάσῃ καὶ ὁ ἄνθρωπος μόνον ἐν ἐωθινῷ ὄνειρῳ νὰ ἴδῃ δύναται.

Ἐπὶ τῶν Βουνῶν αὐτοῦ κινεῖται εἰς λαός, λαλῶν τὴν ἀρχαίαν, τὴν προσφιλῆ γλῶσσαν, ἣτις ἡμῖν φθέγγεται τὴν φωνὴν τῶν θεῶν, διὰ νέων δὲ πτερυγῶν σκέπει αὐτὸν ἢ ἐλευθερία.

Οἰκεῖ ὑπὸ τὴν σκέπη τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων, τῶν Χερουβείμ οἷς θαρρεῖ καὶ ὧν ὁ οἶκος ὠκοδόμηται ἐκ λίθου, ἐν λευκῇ περιβολῇ ἀγνός καὶ ἄσπιλος.

Ἄλλὰ μήπως καὶ τὸ πένθος οἰκεῖ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ; Διατὶ εἰσὶν ἔρημοι αἱ ἐκ ρόδων σκιάδες;

Διατὶ οὐδὲν ἀσμάτιον κατὰ τὸν τρυγητὸν τῆς σταφυλῆς, οὐδεμία δὲ ἀνταλλαγὴ ἐμπορευμάτων κατὰ τὴν ἀκτὴν τῆς θαλάσσης;

Διατὶ βρίθῃ ἐκεῖ ἐπὶ τῶν ὑδάτων καὶ ἐκτείνεται μέχρις ὀπισθεν τῶν ἀπορρώγων πετρῶν πλῆθος ἰστῶν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἄγριος στόλος ἀνδρῶν, μισούντων τοὺς Χριστιανούς.

Θὰ ἀθυμῆσῃ μικρὴ Ἑλληνικὴ Λαε; Δὲν ἔπαλες τὸ ξίφος τῶν προγόνων; Δὲν ἐνίκησες ἀνδρεία σὺν τῇ Ἐλευθερίᾳ;

Ἄνδρείαν καὶ Εἴφη ἱκανὰ, ἵνα κατασφάξωσιν αὐτοὺς. Ἄλλ' ὅμως εἰσὶν ὑπέρολλοι! Δὲν ἔχεις τείχη τεχνήεντα χαρακώματα!

Ναὶ Πύργους καὶ τείχη φόβητρα τῶν ἐχθρῶν, ἱκανὰ νὰ διαρκέσωσι ἐπὶ δέκα γεννεὰς.

Καὶ δὲν ὠριμάζουσιν ὀπῶραι, ἱκανὰ πλῆθος σταχύων, Σύκων καὶ Ἐλαίου;

» Οὐδόλως μὲ προσπελάζει ἡ πείνα, οὐδέ μὲ ταλαιπωρεῖ, διότι μὲ τρέφει τὸ θέρος, ὅπερ χειμῶν δὲν ἐπακολουθεῖ.

» Ἐν μόνον πράγμα ἡ φύσις ἐπελάθετο νὰ μοὶ ἐπιδαφιλεύσῃ. Οὐδεμία πηγὴ ἀπὸ τῶν στέρνων ἀναβλύζει αὐτῆς. Τὸ πάλαι ἀπὸ μακρυνῶν ἀκτῶν ἠγόραζον ὕδωρ, ἀλλ' ἤδη ἐκ πάντωντῶν σημείων ὁ ἐχθρὸς μὲ ἀπειπρῆγει.

» Μάτην ἔχυσα αἶμα καὶ τὸν μόλυβδον διηύθυνα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ῥώμη ἐκλείπει, ἡ ζωὴ οἴχεται, διότι τι πέμπει κατ' ἐμοῦ τὴν σύμμαχον αὐτοῦ δίψαν.

» Ὁ ὀφθαλμὸς σκυθρωπὸς ἀτενίζει τὴν Γῆν. Ἄλλ' ἰδέ! Τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν πρὸς τὸν οἶκον πορεύεται τῶν Ἀγγέλων καὶ δεήσεις ἀντηχοῦσι. ὦ Οὐράνιε Θεὲ σὺ δύνασαι νὰ πέμψῃς ἡμῖν ὕδωρ.

» Στέλλεις τὸν Ἄγγελόν σου ἐπὶ ἀέρων καὶ νεφελῶν καὶ τοὺς δούλους σου ἀπὸ τῶν φλογῶν ἀπαλλάττεις, τότε πλοῖα συγκρουόμενα παταγοῦσι, τότε κατακυλιέται ὁ Τύραννος τοῦ λαοῦ σου.

» Σήμερον ἐπίτρεψον, ἵνα οἱ πιστοὶ ἰχνεύσωσι τὴν ἀπόκρυφον φλέβα τῆς Γῆς. Ἄμα ὡς αἱ πηγαὶ περὶ ἡμᾶς ἀναβλύσωσι τὰ στίφη τοῦ ἐχθροῦ οὐδέποτε θὰ νικήσωσιν ἡμᾶς. Εἰσάκουσον ἡμᾶς Σῶτερ.

» Οὕτω φωνοῦσι πάντες. Ἦκουσε τὴν ἰκεσίαν; Διατί δὲν ἀποτρέπει τοῦ Ἐχθροῦ τὸν ἄγριον θυμόν; Αἱ χαράδραι βροντῶσι καὶ αἱ σφαίραι πίπτουσι.

» Ἴδου μία διὰ τῶν πτερῶν τῆς θυέλλης ἵπταται; διασχίζει τοῦ Ναοῦ τὴν θολωτὴν στέγην, ἀναύδους ποιεῖ τοὺς προσευχομένους καὶ καταπίπτει ἐν τῷ μέσῳ.

» Πλήττει τὸ ἔδαφος, ἀνασκάπτει τὴν γῆν, εἶτα ὀρμητικῶς ὀρούσσει ἐν τῷ ῥήγματι. Καὶ τότε ἀκούεται ἀναβλύζουσα καὶ τότε ὁρᾶται ἐκχεομένη, καὶ τότε ἀναβλύζει πηγὴ ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ χάσματος.

» Χαῖρε ὑπερβαλλόντως Ἀρχάγγελε τοῦ Θεοῦ. Φέρεσαι ὡς ὁ Κεραυνὸς δι' ἐμπύρων πτερύγων. Ἀναπηδᾶς ἐκ βαθέων χειμάρρους, ὅταν ὁ καιρὸς ἔλθῃ, ἵνα σώσῃς τὸν Λαὸν τῶν εὐσεβῶν.

» Τότε ἕκαστος ἀπὸ τῆς Ἱερᾶς ἀντλεῖ Πηγῆς Διὰ παντὸς τοῦ σώματος Ἀγγελικὴ εἰσδύει ῥώμη. Σπεύδοντες ὀρμῶσιν ἀπὸ τοῦ Ναοῦ πρὸς ἔργα μεγάλα ἐπὶ τῶν χαρακωμάτων.

» Τρισχιλίας σφαίρας βάλλει ἀπὸ τῶν φαράγγων κατὰ τῆς Ἁγίας Νήσου μάτην ὁ ἐχθρὸς, διότι πᾶσαι σβέννυνται ἐν τῇ φορᾷ αὐτῶν. Οὕτως ἡ ἐλευθερία διὰ παντὸς θεμελιωθήσεται.

ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΣΒΑΜΠ

Ἡ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΦΡΕΑΤΟΣ

Ἡ 17η Ἰουλίου 1907 εἶναι μία μεγάλη καὶ τρισένδοξος θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ ἡμέρα, τὸ δὲ μικρὸν Αἰτωλικό, ἡ ἀγία αὕτη νησίς τοῦ ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΣΒΑΜΠ, καταλαμβάνει ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ, ὑπὸ τὴν ἀθόρουβον γῆν του καὶ ἐπὶ ἡμισυ περίπου αἰῶνα κεκαλυμμένου ὑπερτίμου θησαυροῦ του, τὴν θεόθεν φιλόανθρωπον ἐπέμβασίν του, ἥτις εἰς τοὺς ἀθανάτους χρόνους τῆς παλ/σίας ἀφύπνισε τὴν καρδίαν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κόσμου καὶ συνεκίνησε τὰς καρδίας μέχρις ἀποθεώσεως τῶν μεγάλων αὐτοῦ ποιητῶν, καταλαμβάνει λέγομεν μίαν ὑπέροχον καὶ τετιμημένην σελίδα εἰς τὴν Ἐθνικὴν μας καὶ Ἐκκλησιαστικὴν μας Ἱστορίαν, σελίδα τὴν ὁποίαν ἡ χεὶρ τοῦ Θεοῦ ἠύδοκῆσε ν' ἀναγράψῃ.

Τὸ πηγάδι τῶν Παμμεγίστων Ταξιαρχῶν, τοῦ πτωχοῦ τούτου καὶ ἀπερίττου Ναΐσκου τοῦ Αἰτωλικοῦ, τὸ πηγάδι τοῦτο, διὰ τῶν ἀποκρύφων τοῦ ὁποίου φλεβῶν ἐμυσταγωγῆσεν ἡ Ἐθνικὴ ψυχὴ τῆς μεγάλης ἐκείνης γεννεᾶς τῶν προγόνων μας μετὰ τῆς ὑπερτάτης δημιουργίας, ἐν στιγμαῖς ἀρρήτου μεγαλοπρεπείας, ἐν στιγμαῖς ἀφθάστου τραγικότητος ἐν αἷς ὑπὲρ τὸ ἔνδοξο τοῦτο τέμενος αἰωρεῖτο μαινόμενον τὸ πῦρ ὁ σίδηρος τοῦ προαιωνίου τυράννου, ὡς ἐκρέματο ὦμῃ καὶ ἀγρία ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν προμάχων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἡ ἀνοικτίρμων αὐτοῦ μάχαιρα, αὐτὸ τὸ πηγάδι, ἰδοὺ σήμερον, καὶ μετὰ ἐξήκοντα πέντε ἐνιαυτοὺς ἡ εὐλογημένη σκαπάνη ἐνὸς ὑπερόχου εἰς μύρωσιν καὶ φιλοπατρίαν μύστου καὶ ἐρευνητοῦ τῶν χριστιανικῶν κειμηλίων, ὀδηγηθεῖσα ἀπὸ τὰς ἐπιμόνους καὶ πολυετεῖς ἐπικλήσεις μας, καὶ ἀπὸ τὴν χριστιανικωτάτην καρδίαν τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης μας Ὁλγας, ἐπαναφέρει ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ἀνθρωπίνων ὀφθαλμῶν, ἵνα ὄχι μόνον ἐκπλήξῃ καὶ συγκινήσῃ τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ κατασταθῇ ὡς ἀναμνηστικὸν ἀγίασμα ἐνὸς Πανελληνίου προσκυνήματος.

Ἀπὸ τοῦ 1842 ὑπῆρξε τεθαμμένη ὑπὸ τὰς ἐκάστοτε ἐπιχωματώσεις τοῦ Ναοῦ ἡ Θεία πηγὴ, ἕκτοτε δὲ οὐδεὶς τὴν ἀνεζήτησεν ἐκ τῶν νεωτέρων.

Μόνον αἱ στήλαι τοῦ «Πανατωλίου», αἱ πρὸ δεκαετίας τιτλοφορούμεναι μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐνδόξου νησίδος, ἐπεδίωξαν μετ' ἐπιμονῆς καὶ πέραν τῶν δύο λέξεων τῆς Ἱστορίας τοῦ Τρικούπη περὶ τοῦ γεγονότος τούτου, νὰ ἀνεύρωσι διαφωτιστικωτέρας ἱστορικὰς πηγὰς τοῦ μεγάλου ἐκείνου θαύματος τοῦ 19ου αἰῶνος. Καὶ διαμαρτύροντο ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν κατὰ τῆς σιγῆς ἥτις ἐκάλυπτε τὸ θεῖον μεγαλουργημα, καὶ ἐπεκαλοῦντο καὶ προσεκάλουν τὴν παρέμβασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας καὶ τῶν πατριωτῶν τὰς προσπαθείας, ὅπως παραμείνῃ οὕτως κεκρυμμένος ὁ ἀνεκτίμητος θησαυρὸς τοῦ Αἰτωλικοῦ, καὶ ἐνῶ εἰς μάτην ἐκτύπουν πανταχοῦ θύρας, ἰδοὺ ἐν μέσῳ τοῦ Αἰτωλικοῦ ἕνας φαίνεται, ὁ πάντων ἀρμοδιώτερος καὶ εὐρείας μορφώσεως καὶ ὑψηλῆς θέσεως ἔγκριτος ἐπιστῆμων τῆς Ἀρχαιολογίας ἀείμνηστος Γ. Λαμπάκης. Ἐν ποίημα, τοῦ ποιητοῦ τῆς Γερμανίας ΣΒΑΜΠ ἦτο ἡ ἀφετηρία τῶν σκέψεων ἐκείνων αἵτινες ὠδήγησαν ἡμᾶς εἰς τὰ σημερινὰ γεγονότα, ἅτινα ὀφείλει τὸ Αἰτωλικὸν καὶ τὸ Ἔθνος ὀλόκληρον εἰς τὸν ἔνθεον ζῆλον καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Γ. Λαμπάκη καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν προστασίαν τῆς Σεπτῆς ἡμῶν Ἀνάσσης.

Βεβαίως τοιοῦτον ἀνεμένετο τὸ ἀποτέλεσμα ἅμα ὡς τὸ ἔργον τῆς ἐρεύνης ἀνέλαβεν ἀνὴρ τῆς περιωπῆς τοῦ Γ. Λαμπάκη, ὅστις μετὰ μακρὰν μεθ' ἡμῶν ἀλληλογραφίαν περὶ τοῦ Ναοῦ καὶ τῆς θείας πηγῆς, καὶ μόλις ἐπανῆλθεν ἐξ Ἀσίας ἐπεσκέφθη τὸ Αἰτωλικὸν καὶ ἐπελήφθη τοῦ ἔργου τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ναοῦ δαπάναις τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης ἡμῶν, μέγιστον ἐπιδειξάσης ἐνδιαφέρον πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ἀπὸ θαύματος φρέατος.

Ἀπὸ πρωΐας λοιπὸν τῆς ἀνωτέρω ἡμέρας, καὶ ἀφοῦ ἐψάλη καταναυκτικὴ δέησις ἐν τῷ Ναῷ ἤρχισεν ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἱεροῦ χώρου παρουσία τῶν ἱερέων τοῦ Ναοῦ, τῶν γερόντων τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ πλήθους ἄλλου ἐκλεκτοῦ κόσμου, ἀγωνιωδῶς ἀναμένοντος τὴν ἀνεύρεσιν τῆς Θείας πηγῆς, ἐξ ἧς τὸ πάσαι οἱ γενναῖοι αὐτοῦ πρόγονοι ἦντλησαν δυνάμεις καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν γιγάντιον ἀγῶνα τῶν πρὸς ἀπελευθέρωσίν μας.

Ἡ σκαπάνη τῶν ἐργατῶν κατέρχεται, ἀνορύττουσα ἐντεῦθεν καὶ ἐκείθεν τὸ λιθόστρωτον τοῦ Ναοῦ δάπεδον, χωρὶς ἀκόμη νὰ φανοῦν σημεῖα φρέατος. Ἄλλ' ἅμα ὡς κατῆλθεν ββοο τοῦ μέτρου κάτωθι τῆς ἐπιφανείας ἦν ἕως ἐκεῖ τρία ἐδαφικὰ στρώματα διαφόρων συστάσεων διεχώριζον, ἡ σκαπάνη τοῦ ἐργάτου διέρρηξε τὴν ἀπεχωσμένην ὀπὴν καὶ τὸ ἱερὸν ὕδωρ ἤρχισεν ἀφθόνως ν' ἀναβλύζη καλύπτων τῷ κύκλῳ διαγραφόμενον λίθινον χεῖλος τοῦ μικροῦ φρέατος.

Τὶ ἐγένετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν εἶναι βεβαίως εὐκόλον νὰ περιλάβῃ ἡ περιγραφὴ αὕτη. Χαρά, ἀγαλλίασις, συγκίνησις, μελαγχολία, δάκρυα, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀνθρώπινα συναισθήματα ἐζωγραφίζοντο εἰς τὰ μέτωπα τῶν παρισταμένων. Ἄνδρες γυναῖκες καὶ παιδιὰ πάσης τάξεως ἔσπευδον καὶ ἀφοῦ μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐφίλουσαν τὰς χεῖρας τοῦ Γ. Λαμπάκη, κατήρχοντο εἰς τὸ μικρὸν φρέαρ ὡς εἰς ἄλλην κολυμβήθραν τοῦ Σιλλωὰμ καὶ βυθίζοντες ἐντὸς αὐτοῦ τὰ μικρὰ τῶν κύπελλα ἀνέσυρον μετ' εὐλαβείας ταῦτα πλήρη ὑπὸ τοῦ ἁγιασμένου ὕδατος.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς δοξολογίας ὁ Γ. Λαμπάκης συγκινημένος βαθύτατα, σχεδὸν κλαίων καὶ οὖτος, ἔβλεπε τὸ θέαμα ἐκεῖνο τοῦ συνωστιζομένου περὶ τὴν θείαν πηγὴν λαοῦ, πρὸς ὃν τὴν ἐσπέραν ὠμίλησεν ἀναπτύξας μετὰ θαυμαστῆς γλαφυρότητος τὴν μεγάλην σημασίαν ἀπὸ τε Θρησκευτικῆς καὶ Ἐθνικῆς ἀπόψεως τοῦ φρέατος τούτων οὗ σήμερον ἐγένετο ἡ ἀποκάλυψις.

Ὁ φωτεινὸς καὶ πλήρης μεγάλων ἐννοιῶν λόγος τοῦ φιλοπάτριδος τούτου ἀνδρός, ὑπῆρξεν ἀληθὲς ἀριστοῦργημα καλλιπεείας, σχήματος καὶ ρητορικῆς εὐφραδείας, ἣτις συνήρπασε κυριολεκτικῶς τὸ κάτωθι καὶ τὸ περὶ τὸν Ναὸν ἄπειρον πλῆθος, διαρκῶς χειροκροτοῦν τὸν Γ. Λαμπάκη. Εἶναι στόμα τοῦ Θεοῦ ἡ ἱερὰ αὕτη πηγὴ, ἔλεγε πρὸς τὸν λαὸν ὁ Γ. Λαμπάκης, κολαφίζων συγχρόνως τὰς ὑλιστικὰς δοξασίας. Εἶναι σάλπιγξ ἡχηρὰ καὶ μεγάλη, δι' ἧς σαλπίζεται ἀνὰ τὸν κόσμον ἡ Παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ, ὅστις ὅπως εἰς τὴν φτωχὴν φάτνην τῆς Ναζαρέτ, ἠὲ δόκησε νὰ ἐνανθρωπιστῇ ὁ λόγος του διὰ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς ὁ λυτρωτής, οὕτω καὶ ἐδῶ εἰς τὸν πτωχὸν τοῦτον Ναῖσκον τῆς Ἁγίας ταύτης Νήσου κατῆλθεν ἡ δύναμις του ἵνα σώσῃ τὸν λαὸν τῶν εὐσεβῶν.

Καὶ πρέπει νὰ ὑπερηφανεύηται τὸ ὠραῖον Αἰτωλικὸν διὰ τὴν θείαν ταύτην τιμὴν, διότι ἂν ἡ δόξα τῶν ἄλλων ἡρωϊκῶν πόλεων ἐγράφη μὲ αἶμα, ἡ δόξα τοῦ Αἰτωλικοῦ συνυπεγράφη καὶ δι' αὐτῆς τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ, οὗ ἡ ἄπειρος εὐσπλαχνία τὴν βόμβαν τοῦ τυράννου μετέβαλεν ἀπὸ θανατηφόρον εἰς ζωηφόρον δύναμιν, ἀνορύξασαν τὴν ἐνδοξον ταύτην ὀπὴν καὶ δροσίσασαν τὰ περιφλεγῆ καὶ καιόμενα ὑπὸ τῆς δίψης Χείλη τῶν πολιορκουμένων...

Σημ. Ἡ εἰκὼν τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ πρὸ τῆς ὁποίας προσηύχοντο οἱ πολιορκούμενοι τὴν ἡμέραν τοῦ θαύματος, εὑρέθη κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Φρέατος. Εἶναι δὲ αὕτη 400 ἐτῶν, κατὰ τὸν Γ. Λαμπάκη. Ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἔπεσεν ἡ Τουρκικὴ βόμβα εἶναι ἡ 8ῃ Ὀκτωβρίου 1823 κατὰ τὴν Β' ἀν πολιορκίαν.

www.pentalofo.gr

Ο ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΙΚΟΥ

Ὁ ἱερὸς Ἐπιτάφιος Αἰτωλικοῦ εἶναι ἔργο Βυζαντινῆς καλλιτεχνίας. Ἐδωρήθη εἰς τὸ Ἀνατολικὸν (Ἐξω Χώραν τότε) ὑπὸ Ἀγγ. Κομνηνοῦ φυγάδος Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ 1821 ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Κιουταχῆ Μπεκῆρ ἔθεσε τοῦτον ὡς ἐπίσαγμα τοῦ ἵππου του ἐξ οὗ κατέπεσε κεραυνόπληκτος. Τὸν Ἐπιτάφιον ἐξηγόρασαν οἱ Αἰτωλικιώται τὸ 1830 ἀπὸ τὸν Πασᾶν τῆς Πρεβέζης.

(Ὅρα ἱστορικὸν Ἐπιταφίου
ὑπὸ Ἰω. Ζ. Οἰκονομοπούλου)

Τέλος

Τὸ βιβλίο διαμορφώθηκε σὲ ψηφιακὴ μορφή ἀπὸ ἀντίτυπο
γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς ἱστοσελίδας www.pentalofo.gr

www.pentalofo.gr